

УДК 657.62: 336.717

Ю. К. Семениченко, докторант
кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДИ АНАЛІЗУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРАКТИКА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

В статті обґрунтовано методологічні підходи до аналізу банківської діяльності, розкрита сутність методу аналізу, його характерні особливості. В дослідженні розкрито складові методики аналізу банківської діяльності, зокрема техніка застосування методу аналізу, процедури, номенклатури, методичне забезпечення. Здійснено класифікацію методів аналізу банківської діяльності за напрямками їх використання для внутрішнього та зовнішнього аналізу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: методологія, методика, метод, комплексний аналіз, банк, діяльність, техніка, процедури, класифікація.

В статье обоснованы методологические подходы к анализу банковской деятельности, раскрыта сущность метода анализа, его характерные особенности. В исследовании раскрываются составные методики анализа банковской деятельности, в частности техника применения метода анализа, процедуры, номенклатуры, методическое обеспечение. Осуществлена классификация методов анализа банковской деятельности по направлениям их использования для внутреннего и внешнего анализа.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: методология, методика, метод, комплексный анализ, банк, деятельность, техника, процедуры, классификация.

In the articles grounded the methodological going is near the analysis of bank activity, exposed essence of method of analysis, its characteristic features. The component methods of analysis of bank activity open up in research, in particular technique of application of method of analysis, procedures,

nomenclatures and methodical providing. Realizable classification of methods of analysis of bank activity is on directions of their use for an internal and external analysis.

KEYWORDS: methodology, method, method, complex analysis, bank, activity, technique, procedures, classification.

Вступ. Постановка проблеми. Економічний аналіз як наука сформувався і розвивався у відповідності з викладеними загальними положеннями і закономірностями розвитку науки. Методологія економічного аналізу розвивалась під впливом потреб практики господарювання. Процес становлення аналізу господарської діяльності був тривалим. Він оформився, виходячи з потреб спочатку адміністративного господарства, потім змішаної, трансформаційної економіки, і, на кінець, ринкової економіки. Потреба була у поглибленому вивченні широкого кола питань з ціллю об'єктивної оцінки роботи суб'єктів господарювання, виявлення і мобілізації резервів підвищення ефективності виробництва. Характерними особливостями економічного аналізу є глибоке дослідження явищ, рішення проблем, зв'язаних з прогресом і ефективністю виробництва на підприємствах, можливість поширення вказаного дослідження на банківську діяльність та діяльність інших кредитно-фінансових установ.

У процесі становлення аналізу відбувалося розширення кола аналізуємих показників і зв'язане з ним збільшення кількості застосовуваних в аналізі технічних прийомів, а також методологічних прийомів аналізу, що застосовуються, за рахунок економіко-математичних і статистичних моделей, підвищилася оперативність аналізу і збільшився обсяг розробок за рахунок застосування електронної обчислювальної техніки [1, с. 37].

Разом з тим необхідно відмітити, що удосконалення методології економічного аналізу, чітка формалізація прийомів, які застосовуються, що дозволяє повністю автоматизувати аналітичний процес, не заперечують, а навпаки, передбачають творчий підхід до аналізу економічних явищ і процесів. Передумовою такого підходу є знання законів матеріалістичної діалектики, економічної теорії та суміжних економічних дисциплін. Визнання важливості вивчення методу аналізу, однак, не дає і не може дати представлення про всі характерні риси його методології та різноманітності видів методів аналізу банківської діяльності, які ши-

роко використовуються працівниками банку та незалежними експертами. Тому треба детально розглянути найважливіші особливості методу аналізу банківської діяльності та запропонувати класифікацію методів для застосування на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вплив на становлення і розвиток теоретико-методологічних основ економічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання зробили дослідження таких українських та російських учених, як М. І. Баканова, П. С. Безруких, С. Б. Барнгольц, Л. Бернштейна, А. М. Герасимовича, Л. Т. Гиляровської, Л. В. Донцова, Ю. А. Данілювського, В. М. Івахненка, Д. А. Ендовіцького, О. В. Ефімова, В. П. Загороднього, І. І. Каракоза, В. В. Ковальова, А. М. Кузьмінського, Ю. А. Кузьмінського, І. Лазарішиної, Н. П. Любушкина, Є. Мниха, М. В. Мірошника, Н. А. Нікіфорова, В. Ф. Палія, І. М. Парасій-Вергуненко, В. І. Петрова, В. І. Подільського, Л. О. Примостики, Г. В. Савіцької, В. І. Самборського, В. В. Сопко, С. К. Татура, Г. М. Тація, М. Г. Чумаченка, А. Д. Шеремета. В розробку теоретичних і організаційно-методичних положень економічного аналізу в банківській сфері діяльності значний вклад внесли російські та інші зарубіжні учені. Провідне місце належить роботам Л. Г. Батракової, В. В. Іванова, В. В. Кисельова, І. В. Ларіонової, Ю. С. Масленченкова, Г. С. Панової, Е. Г. Потоцької, К. К. Садвакасова, Л. Р. Смірнкової, Г. Г. Фетісова, В. Е. Черкасова, Г. Н. Щербачової, Е. Б. Ширінської, Е. Гілла, Р. Коттера, Д. МакНотона, М. Міллера, Ф. Модільяні, М. Портера, П. С. Роуза, Е. Ріда, Д. Ф. Сінкі, А. Стрікланда, Ч. Т. Хорнгрена, У. Шарпа та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. В роботах перерахованих економістів звернута увага на особливості методу економічного аналізу, однак немає глибокого аналізу сутності методу за різними видами економічної діяльності, кожна з яких має свою специфіку, зокрема, банківська діяльність. За економічним словником, банківська діяльність — це всі види діяльності (операцій), здійснення яких відповідно до прямих імперативних розпоряджень законодавства і нормативних актів НБУ можливо лише після реєстрації банку і здобуття дозволу (ліцензії) НБУ. Також у працях різних авторів чітко не розділені і не охарактеризовані складові методології та методики аналізу банківської діяльності, які є важливою частиною науки про економічний аналіз.

Постановка задачі (мета і цілі дослідження). Цілі дослідження полягають у побудові методології аналізу банківської ді-

яльності та вивченні різних видів методів у практиці проведення аналізу банку. Для досягнення цієї мети необхідне вирішення наступних взаємозв'язаних завдань: 1) визначення сутності методу аналізу банківської діяльності; 2) обґрунтування складових методики аналізу банківської діяльності; 3) графічного моделювання місця методів аналізу, а також техніки дослідження діяльності в системі аналізу банківської діяльності; 4) розгляд популярних методів аналізу банківської діяльності у внутрішньому аналітичному процесі та в зовнішньому аналізі.

Предметом дослідження є методологія аналізу банківської діяльності, її складові та практична реалізація.

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження. Економічний аналіз, як наука, є системою спеціальних знань, і вона зв'язана:

- 1) з дослідженням економічних процесів у їх взаємозв'язку, які складаються під впливом об'єктивних економічних законів і чинників суб'єктивного порядку;

- 2) з обґрунтуванням з наукової точки зору бізнес-планів, з об'єктивною оцінкою їх виконання;

- 3) з виявленням негативних і позитивних чинників, і кількісним зміною їх дії і взаємодії;

- 4) з максимальним розкриттям тенденцій, пропорцій господарського розвитку;

- 5) з узагальненням передового досвіду у визначеній сфері діяльності, також з ухваленням оптимальних управлінських рішень.

Коло питань, що вивчаються при аналізі господарської діяльності підприємства, в тому числі банківської діяльності, різний. Різні і джерела, які служать основою для аналізу, а значить, різні і його методи.

Головною складовою методики аналізу банківської діяльності, як і економічного аналізу любого суб'єкта ринку, є метод аналізу. *Метод економічного аналізу* трактують двояко. З позицій діалектичного матеріалізму він визначається як науковий метод пізнання сутності економічних явищ та процесів, що ґрунтується на розчленуванні їх на складові і на вивченні в усьому розмаїтті зв'язків і залежностей [2, с. 15]. Особливості діалектичного методу полягають у тому, що всі явища, які досліджуються, розглядаються в їх взаємозв'язку та русі, зміні та розвитку, причому розвиток розуміють як боротьбу протилежностей.

З метою участі в процесі управління під *методом економічного аналізу* розуміють науково обгрунтовану систему теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження, що дають змогу приймати обгрунтовані управлінські рішення [3, с. 52]. Таким чином, визначення *методу аналізу банківської діяльності* як комплексного органічно пов'язаного дослідження діяльності банку з використанням статистичних, економіко-математичних, облікових та інших способів обробки інформації [4, с. 10] є досить обмежене, яке не включає зв'язок із пізнанням об'єктивних законів дійсності з метою використання їх у практичній діяльності банківських установ.

Уточнимо термін «*метод аналізу банківської діяльності*», як науково обгрунтованої системи категорій, термінів, принципів та техніки комплексного дослідження показників банківської діяльності, яка необхідна для прийняття і обгрунтування управлінських рішень.

Особливостями методу аналізу банківської діяльності є: системний підхід у дослідженні явищ у банківській сфері; комплексність дослідження; використання системи показників, які характеризують діяльність банку; вивчення факторів та причин їх зміни; виявлення і вимірювання взаємозв'язку між ними.

Найхарактернішою особливістю методу, ключовим елементом методології комплексного економічного аналізу банківської діяльності є системний підхід у дослідженні економічних явищ, що відбуваються в середині банку. Системний підхід — це загальнометодологічний принцип пізнання дійсності, явищ. Його практичною та апаратною реалізацією є системний аналіз. Це наукова методологія або сукупність методів та шляхів вивчення структури, властивостей, характеристик поведінки і розвитку складних систем, якою і являється банк.

Складовими методології, як ми вважаємо, є способи і прийоми дослідження або техніка дослідження банківської діяльності, інструменти аналізу (абсолютні показники, цифрові дані), процедури аналізу, які здійснюються в процесі організації аналізу, тобто його етапів, а також методичне забезпечення (рис. 1). Інструменти аналізу в загальній теорії організації аналітичного дослідження називають також аналітичними номенклатурами.

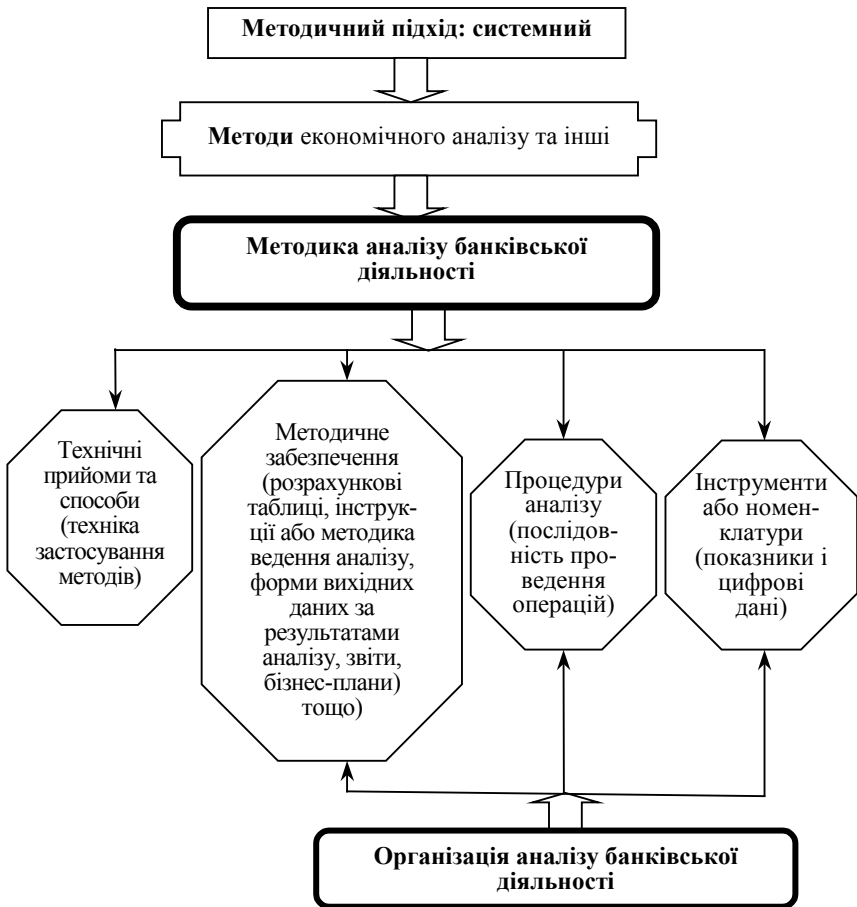

Рис. 1. Методи, прийоми і способи аналізу в системі аналізу банківської діяльності

Основним елементом методу економічного аналізу, а отже, і аналізу банківської діяльності, є його науковий інструментарій або апарат, тобто сукупність загальнонаукових та специфічних способів і прийомів дослідження діяльності суб'єктів. Цю «сукупність спеціальних прийомів щодо оптимізації і ефективного використання відповідних методів аналізу» також називають технікою дослідження банківської діяльності [5, с. 31]. У багатьох

працях науковців методи аналізу ототожнюють із технікою дослідження, тобто із способами і прийомами. Однак це техніка застосування методів. Наприклад, є методи факторного аналізу, а відповідний прийом цього методу — це елімінування. Або якщо взяти метод експертних оцінок, відповідний прийом його застосування — експертна оцінка визначених операцій. Далі треба розкрити термін «процедури аналізу» — це послідовність усіх операцій, що складають загальну систему дій і способів організації економічного аналізу. Таким чином, процедури аналізу являються елементом однієї із складових організації аналізу банківської діяльності — етапів проведення аналізу.

Класифікація методів аналізу банківської діяльності має важливе значення для правильного розуміння змісту аналізу і завдань комплексного вивчення операцій банку, а також для розробки методики його проведення та для організації аналітичного процесу.

Для проведення комплексного аналізу банківської діяльності використовуються наступні методи (табл. 1). Методи поділяються на якісні та кількісні. А кількісні методи, що використовуються в аналізі банківської діяльності, поділяються на **методи економічного аналізу, статистичні методи та економіко-математичні методи**. У таблиці методи розташовані по рівню популярності при використанні в аналізі.

Таблиця 1

**МЕТОДИ АНАЛІЗУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗА НАПРЯМАМИ ВИКОРИСТАННЯ**

Методи аналізу банківської діяльності			
Використовуються в середині банку для внутрішнього аналізу		Використовуються користувачами інформації для зовнішнього аналізу	
Стандартні	Нестандартні	Стандартні	Нестандартні
1	2	3	4
Якісні методи (логічно-абстрактні способи обробки інформації)			
Порівняння	Евристичні методи (методи експертних оцінок)	Порівняння	Методи політичного впливу
	Методи політичного впливу		Евристичні методи (методи експертних оцінок)
	Анкетування		Системний підхід Індукція і дедукція

Закінчення табл. 1

Методи аналізу банківської діяльності			
Використовуються в середині банку для внутрішнього аналізу		Використовуються користувачами інформації для зовнішнього аналізу	
Стандартні	Нестандартні	Стандартні	Нестандартні
1	2	3	4
Кількісні методи			
Методи економічного аналізу			
Метод побудови рядів динаміки	Метод приведення показників до порів- нянного вигляду	Метод побудови рядів динаміки	Метод приведення показників до по- рівнянного вигляду
Графічний метод	Методи факторного аналізу	Графічний метод	Методи факторного аналізу
Метод відносних вел- ичин (коефіцієнтів)		Метод табличного відображення аналітичних даних	
Балансовий метод		Метод відносних вел- ичин (коефіцієнтів)	
Метод табличного відображення аналі- тичних даних		Балансовий метод	
Статистичні методи аналізу			
Індексний метод	Прогнозування	Індексний метод	Метод кластериза- ції
Метод середніх величин	Дисперсійний метод	Метод середніх величин	Прогнозування
Кореляційно- регресійний метод		Кореляційно- регресійний метод	Дисперсійний ме- тод
Групування (типоло- гічні, структурні та аналітичні)		Групування (типологічні, струк- турні та аналітичні)	Компонентний аналіз (метод декомпозиції)
Економіко-математичні методи			
Моделювання	Методи лінійного та нелінійного програмування	Моделювання	Методи лінійного та нелінійного програмування
Теорія масового обслуговування	Теорія алгоритмів	Теорія масового об- слуговування	Теорія алгоритмів

Методами комплексного аналізу в банках, які найширше використовуються в середині установи для внутрішнього аналізу і поза банківською системою в рейтингових агентствах, окремими науковцями і аналітиками, у навчальних закладах для

опрацювання студентами економічних спеціальностей, на сьогодні визначають [4, 6].

1. *Метод порівняння.* Передбачає зіставлення досліджуваного явища, предметів із відомими, вивченими раніше, з метою визначення їх спільних рис або відмінностей. За допомогою цього методу визначаються загальне і специфічне в економічних явищах, вивчаються зміни досліджуваних об'єктів, тенденції і закономірності їх розвитку.

2. *Метод використання абсолютних і відносних показників.* Абсолютні показники характеризують кількісні розміри наданих кредитів, залучених коштів, капіталу банку та ін., а відносні відбивають співвідношення певних абсолютних показників. Відносні показники виражаються у формі коефіцієнтів (за базу взято 1) або відсотків (за базу взято 100). До них відносять показники виконання плану, динаміки, структури (питома вага), ефективності та ін. Цей метод є одним із ключових в аналізі банківської діяльності.

3. *Метод групувань* дає змогу через систематизацію даних балансу розібратися в сутності аналізованих явищ і процесів.

4. *Балансовий метод* слугує головним способом для визначення співвідношень, пропорцій двох груп взаємозалежних та урівноважених економічних показників, підсумки яких мають бути тотожними.

5. *Графічний метод.* Графіки є масштабним зображенням показників за допомогою геометричних знаків (ліній, прямокутників, кіл) або умовних художніх фігур і мають велике ілюстративне значення.

6. *Метод табличного відображення аналітичних даних.* Результати аналізу звичайно подаються у вигляді таблиць. Це найбільш раціональна і зручна для сприйняття форма уявлення аналітичної інформації.

При прийнятті рішень менеджментом у банку в аналізі використовують *методи системного аналізу, статистичні методи, експертні методи та методи політичного впливу.*

7. *Методи системного аналізу* включають створення моделі та аналіз поведінки моделі під впливом різних чинників. Як запевняє український академік М. Г. Чумаченко, показники рентабельності діяльності суб'єктів господарювання залежать від значного числа факторів, дія яких відрізняється як за величиною, так і за напрямом [7]. У зв'язку з цим і аналіз факторів, що впливають на

рентабельність, є складним. Ця складність потребує системного аналізу, розгляду факторів за окремими етапами. В наступних дослідженнях буде розроблена модель організації аналізу банківської діяльності.

8. *Статистичні методи* базуються на припущенні про незмінність або відносну стабільність наявних тенденцій розвитку. Популярним є кластерний аналіз банків. Основна мета аналізу — виділити у вихідних багатовимірних даних такі однорідні підмножини, аби об'єкти усередині груп були схожі у відомому сенсі один на одного, а об'єкти з різних груп — не схожі. Найпоширеніший метод об'єднання (деревовидній кластеризації). Призначення цього алгоритму полягає в об'єднанні об'єктів у чималі кластери, використовуючи деяку міру схожості або відстань між об'єктами. Типовим результатом такої кластеризації служить деревовидна діаграма.

Метод деревовидної кластеризації використовується при формуванні кластерів відмінності або відстані між об'єктами. Ці відстані можуть визначатися в одновимірному або багатовимірному просторі.

9. *Експертні методи* базуються на знаннях та досвіді фахівців з аналізу діяльності.

10. *Методи політичного впливу* включають оцінку та прогнозування діяльності банку залежно від макроекономічної ситуації на світових і вітчизняних ринках, а також залежно від вказівок керівництва, засновників та Ради правління банку.

Висновки. Отже, в статті розкрито сутність методу аналізу, зокрема методу аналізу банківської діяльності, який становить основну частину методології аналізу. З'ясувалось, що методика аналізу банківської діяльності містить елементи: техніку дослідження банківської діяльності (прийоми і способи), методичне забезпечення, аналітичні номенклатури (цифрові та інші дані) та процедури аналізу. Обґрунтування доцільності вивчення і удосконалення цих елементів є напрямом наступних досліджень учених — банківських аналітиків. До перспективних методів аналізу банківської діяльності, які необхідно розвивати, відносяться кластерний аналіз, методи лінійного програмування, теорія масового обслуговування та факторний аналіз і моделювання. Пропозицією є розробка прийомів застосування методу політичного впливу, який діє у банках, але немає методики точного розрахунку цього впливу.

Література

1. *Каракоз И. И.* Теория экономического анализа / И. И. Каракоз, В. И. Самборський. — К.: Выща шк. Головное изд-во, 1989. — 255 с.
2. *Савицька Г. В.* Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. [Текст] / Г. В. Савицька. — [3-тє вид, випр. і доп.]. — К.: Знання, 2007. — 668 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
3. Економічний аналіз: Навч. посібник / [М.А.Болух, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов та ін.]; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. — [Вид. 2-ге, перероб. і доп.] — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
4. Аналіз банківської діяльності: Підручник / [А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.]; За ред. А.М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2003. — 599 с.
5. *Прокопенко І. Ф.* Методика і методологія економічного аналізу: Навч. пос. / І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 430 с.
6. *Васюренко О. В.* Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посіб. / О.В. Васюренко, К.О. Волохата. — К.: Знання, 2006. — 463 с.

Статтю подано до редакції 01.03.10 р.

УДК 657.42

Л. В. Панчук, інженер програміст ГЦІС
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДИ НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглянуто методи нарахування амортизації основних засобів у бухгалтерському і податковому обліку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: нарахування, амортизація, облік, засоби, баланс, вартість.

В статье рассмотрены методы начисления амортизации основных средств в бухгалтерском и налоговом учете.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: начисление, амортизация, учет, средства, баланс, стоимость.